

DR. JAKUS JÁNOS*

**TITKOS HÁBORÚ A DÉLI ÁLLAMHATÁR MENTÉN
AZ '50-ES ÉVEK ELEJÉN**

**SECRET WAR ALONG THE SOUTHERN BORDERS
AT THE BEGINNING OF THE '50s**

ABSTRACT

Following the 1948 Bucarest resolution of the COMINFORM, better known as Information Office (TI) the situation between Yugoslavia and the neighbouring peoples' democracies dramatically worsened. However secret data collection and network organisation between the opposing parties started much earlier. Tito was in an advantageous position concerning intelligence because in the framework of the Allied Control Commission he had a military mission working in Hungary. The representatives of the mission had fruitful relationship with important Hungarian political and military personalities. After the acceptance of the Soviet dictate mapping the foreign relationships, internal situation, industrial capacity, stocks of raw materials, and military preparedness of the country led by Tito the 'main evil', the 'dog of the imperialists' had an important place in the activities of the secret services of the peace camp.

A KOMINFORM, vagy közismert nevén a Tájékoztatási Iroda (TI) 1948. évi bukaresti határozatát követően, varázsütésre mérgesedett el a helyzet Jugoszlávia és a népi demokráciát építő szomszédos országok között, de a titkos adatszerzés, a hálózatok megszervezése a szemben álló felek között már jóval korábban megkezdődött. Magyarország viszonylatában a hírszerzést tekintve Tito lépéselőnybe került, hiszen a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) keretében katonai missziót működtetett az országban. A misszió képviselői igen gyümölcsöző kapcsolatokat építettek ki mértékadó magyar politikai és katonai személyiségekkel.

A szovjet diktátum elfogadása után a béketábor titkosszolgálatainak tevékenységi körében fontos helyen szerepelt a „fő gonosz” Tito, a „láncos kutya” által vezetett ország külkapcsolatainak, belső helyzetének, ipari kapacitásának, nyersanyag-készleteinek, katonai felkészültségének feltérképezése. Katonai téren különös hangsúlyt fordítottak a hadszíntérelőkészítéssel kapcsolatba hozható beruházások helyzetének, a hadiipari kapacitások felmérésének, a haderő struktúrájának, felszereltségének és tartalékainak, valamint a nyugati hatalmak fegyverszállításai mértékének a megállapítására. Ugyancsak fontosnak tartották annak felfedését, hogy a Jugoszláv Néphadsereg (JNH) erői, milyen feladattal hol állomásoznak, és milyen vezetési rendszert működtetnek. Mindeközben az ÁVH vérrel szennyezett küzdelmet folytatott a jugoszláv biztonsági szolgálatokkal, amelynek során befészkelte magát az Uprava Drzavne Bezbednosti (UDB) felsőszintű vezető szerveibe, de igyekezett ellenőrzése alatt tartani annak területi kirendeltségeket is.¹

* Alezredes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudományszervező Központ igazgatója.

A magyar biztonsági szolgálatok

Magyarországon a '40-es évek végén és az '50-es évek elején, a Szovjetunió és Jugoszlávia szembenállásakor a titkosszolgálatok: kezdetben a Pálffy György által vezetett Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztály (HM KATPOL), a Péter Gábor vezette Belügyminisztérium Államvédelmi Osztály, illetve Hatóság (BM ÁVO/ÁVH), illetve az önállósodott Államvédelmi Hatóság (ÁVH) voltak azok a szervezetek, amelyek részt vettek a hírszerző feladatokban. A Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében a Révész Géza altábornagy parancsnoksága alatt a HM IV. Csoportfőnökség, vagyis később a régi/újnéven működő Vkf-2, fontos szerepet kapott az ország bel- és külpolitikájának alakításában.

Az ÁVH II. Főosztálya, Kutika Károly áv. ezredes vezetése alatt foglalkozott a fegyveres erők biztonsági védelmével, a IV. Főosztály, amelyet Piros László áv. vezérőrnagy vezetett, nem volt más, mint a Határőrség Országos Parancsnoksága (HÖR OP), amely az államhatár mindkét oldalán 30 km-es mélységig folytatott hírszerző/felderítő tevékenységet. A VIII. Főosztály, élén Farkas Vladimir áv. alezredes állt, és 1952-től a külső hírszerzéssel foglalkozott. Közélebről, a főosztály második osztályának volt feladata a jugoszláv irányú gondozása, amely „ORDASOK” név alatt felfektetett dossziékban rendszerezte a Jugoszláviáról birtokába került adatokat. A Vkf-2 a katonadiplomácia csatornáiból, a telepített ügynökök információiból, a rádiófelderítés (RÁF) adataiból, illetve a légi felderítés anyagaiból állította össze jelentéseit a katonai és a politikai döntésekhez.² A diplomáciai testület tagjai hivatalukból adódóan szintén folytattak hírszerző tevékenységet.³

Az ÁVH, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) szűken értelmezett vezető csoportjának, vagyis a Honvédelmi Bizottság (tagjai voltak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és Farkas Mihály), más néven a „trojka” instrukciói szerint, centralizálta erőforrásait a rendszerrel szembenálló belső ellenség tevékenységének az elfojtására, a párt ellenségeinek a fizikai/egzisztenciális megsemmisítésére, valamint az imperialista hatalmak aknamunkájának felderítésére/elhárítására. Ebben az időben a magyar sajtó tömegével találta az itthon és a baráti országokban felfedett és eljárás alá vont jugoszláv kémek és diverzánsok elleni akciókat, amelyek között igen nagy számban fordult elő a párt és állami apparátusban leplezett árulók elleni eljárásokról, az érintettek kivégzéséről szóló híradások.⁴

Úgy az ÁVH, mint a Vkf-2, belső működésére jellemző volt a „házon belüli” konspiráció, vagyis az akciók előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatos folyamatokról csak a konkrét ügygel megbízott személy, vagy szűk operatív csoport tagjai bírtak tudomással. Ők „tálalták” az adott ügyben keletkezett adatokat a politikai és katonai döntéshozók elé, nem ritkán pedig az igazságszolgáltatás felé is.⁵

A vizsgált korban mindenekelőtt a jugoszláv vonalról keletkezett ügyek és adatok kaptak prioritást, amelyben fontos szerep jutott a belgrádi magyar külképviseleteknek, így a nagykövetségnek is. A külképviseletek jelentéseiben – bár azok olykor árulkodtak bizonyos belső feszültségekről – fő helyen foglalkoztak a fogadó országról keletkezett információkkal, amelyeket a budapesti központ formált adatokká.

A belgrádi magyar követségen fedésben dolgozók, minden ellenkező állítással szemben, nem voltak télenek, még az egyébként jugoszláv partizán múlttal büszkélkedő Rex József sem.⁶ Bár őket a jugoszláv elhárítás megfigyelés alatt tartotta, de megtalálták a módját a béketábor képviselőivel a diplomáciai adatszéréknek.⁷

A jugoszláv biztonsági szolgálatok

A déli szomszédunk részéről ugyanezre a feladatra az UDB, vagyis a Alekszandar „Leka” Rankovics⁸ belügyminiszter által irányított Állambiztonsági Igazgatóság (Hatóság), a Kontra Obavestajne Sluzba (KOS), a Kémelhárító Szolgálat, és a Korpus Narodne Odbrane Jugoslavije (KNOJ), a Nemzetvédelmi Hadtest erői sorakoztak föl. A Jugoszláv szolgálatok munkája igen bonyolult volt, hiszen a '40-es évek végén, az '50-es évek elején szinte minden szomszédos ország irányában alig eltérő súllyal kellett aktív hírszerző tevékenységet kifejteniük.⁹ Ugyanakkor a belpolitikai feszültségeket is kezelniük kellett.¹⁰

Meg kell mondani: ebben az időben legalább olyan terror uralkodott Jugoszláviában, mint Magyarországon. Mindkét fél könyörtelenül üldözte belső ellenfeleit. E helyen elég, ha csak a közismert koncepciós perekről, a kuláküldözésről, az egyházak működésének korlátozásáról, a kitelepítésekről és internálásokról, a büntető táborok létesítéséről és működtetésükről, az önkényes vagyonekobzásokról teszünk említést. Tito sem kért tanácsot senkitől, amikor könyörtelenül leszámolt a belső ellenlábasával.¹¹ Nem riadt vissza attól sem, hogy a neki ellentmondó közeli munkatársait „menekülés közben” agyonlővesse. Nem volt egyedi jelenség, hogy a neki nem tetsző, valamely népi demokráciában menedéket talált és ott aktivizálódott jugoszláv sztálinistákat, akik a „Jugoszláv Hazafiak Szövetsége” néven ismertté vált szervezetbe tömörültek, likvidáltasson. Ezen a helyen elegendő Arso Jovanovic tábornok agyonlövésére utalni, de lehetne tovább folytatni a sort. A korabeli magyar pártsajtó, és a jugoszláv emigráció lapjai – minden, a béketáborhoz tartozó ország fővárosában jelentek meg ilyen lapok – éveken keresztül cikkeztek a Tito által fenntartott terror áldozatairól.

A vizsgált időszakban a Magyarországról Jugoszláviába menekült, illetve az ott élő magyarok nagyszámú bevonása hírszerző feladatra, rálátást biztosít a jugoszláv szolgálatoknak Magyarország irányában kifejtett agresszivitására. Az UDB legalább olyan érdeklődést mutatott a magyar és a szomszédos népi demokráciák politikai terveinek, gazdasági, katonai képességeinek és szándékainak megismerésére, nem utolsó sorban pedig a szovjet csapatok tevékenységének felfedezésére, mint azt a magyarok és mások tették velük szemben. Szerb források szerint a Magyar néphadsereg (MN) legfelső köreiből, az Országos Légvédelmi Parancsnokságon (OLP) rendelkeztek fontos hírforrással. Talán nem véletlen, hogy akkoriban igen nagy számban követtek el jugoszláv gépek, feltehetően felderítés céljából, büntetlen légtérsértéseket Magyarország ellen. Egyes nem ellenőrizhető források arról számolnak be, hogy az UDB-nek a vizsgált korban 90 kiképzett ügynöke dolgozott Magyarországra felé, amelyből 30 működött magyar területen, a többi Jugoszláviában és Ausztriában. Az UDB ügynökeinek hatékonyságáról a Balkán-szövetség országai, katonai kérdésekkel foglalkozó tárgyalásairól felvett jegyzőkönyvek tanúskodnak. Ugyanakkor az ellenérdekelte szolgálatok munkamódszereiről, eljárásairól és céljairól az ÁVH által elfogott jugoszláv ügynökök kihallgatási jegyzőkönyvei tájékoztatnak.

A szembenálló szolgálatok lényegében azonos szisztéma szerint fejtették ki tevékenységüket. Figyelemreméltó különbség az volt, hogy Tito felhatalmazásával Leka Rankovics nem késlekedett e célra bevonni a királyi Jugoszlávia, illetve a háború alatt önállóvá vált Horvátország még életben lévő egykori szakembereit, de az OZNA gárdája is tovább folytathatta munkáját. Ugyanakkor 1949-től a fontosabb NATO-tagországok részéről –, mint az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország – számíthatott azok hírszerzők támogatására, miközben Jugoszlávia is elkötelezte magát a nyugati hatalmak felé a béketáborral foglalkozó adatszolgáltatásra.

A magyarok nem ezt az utat járták, hiszen ekkorra már a felkészült szakemberek nagyrészt elmenekültek az országból, vagy pedig valamelyik munkatáborban, börtönben síny-

lódtek, legrosszabb esetben bitófán végzeték. Csupán keveseknek adatott meg, hogy tovább folytathatták munkájukat, akik elsősorban a RÁF szolgálatnál gyakorolhatták hivatásukat.¹² A magyar hírszerzés hatékonysági mutatói a szovjet tanácsadók szolgálatba állásával kezdtek el emelkedni. A külső hírszerzés összefogott működése 1952-től, az ÁVH VIII. Főosztályának létrehozásával vált hatékonyá. A szovjet partnertől értékelhető információkat a jugoszláv helyzetről, a magyar szolgálatok nem kaptak. Ugyanakkor a viszonyrendszerben a magyar fél, feltétlen adatszolgáltatásra volt kötelezve.¹³ Jellemző módon az egész magyar államvezetésben különös gondot fordítottak arra, hogy eltávolítsák hivatalukból a régi adminisztráció képviselőit, és helyükbe kevésbé felkészült személyeket helyezzenek. Nem gondoltak arra, hogy ezzel jelentős mértékben hozzájárultak az állam és annak ágazatai működési zavaraihoz. Ma már nem titok, hogy hasonlóan a magyar államvezetés legfelső köreihez, az erőszakos szervezetek: a hadsereg, az ÁVH, a rendőrség vezető állományába, igen nagyszámban kerültek nem magyar identitással bíró emberek, akik hatalmukkal számos esetben visszaéltek, brutalitásukkal és felkészületlenségükkel pedig felmérhetetlen károkat okoztak az országnak.

A határövezet, mint biztonsági tényező

A déli határ mentén a szembenálló felek által kezdeményezett incidensek bemutatásához illetve megértéséhez fontos ráirányítani a figyelmet arra, hogy a béketábor és Jugoszlávi között kialakult kritikus politikai helyzet, milyen reakciókat indukált Magyarországon a veszélyeztetett határ mentén élő emberek mindennapi életében.

Miután a pártvezetés úgy értékelte a magyarországi politikai és gazdasági helyzetet, hogy azok a megszilárdulás jeleit mutatják, súlyos politikai következményekkel járó döntések meghozatalát vállalta fel. Ezek között a döntések között a legproblematisabb az erőszakos kollektívizálás elrendelése volt, amely amellett, hogy rendkívüli módon megterhelte a magyar lakosságot, ugyanakkor az általános szabadságjogok gyakorlásának megszűnését is jelentette. Itt kell felemlíteni a határövezet intézményének bevezetését, amely azt eredményezte, hogy az érintett déli határ menti területi területekről – hat megyét, 15 járást, 310 települést, 9000 km² kiterjedésű területet és közel 300 ezer embert érintett valamilyen formában ez a rendelkezés – jelentősebb számban telepítették ki az ott élőket, mint azt máshol tették. A kitelepítések megbízhatósági alapon történtek, többnyire a régi közigazgatás embereit, módosabb polgárokat: két ütemben 3456 fő 16 éven felüli embert érintett, akik közül sokan választották a megmenekülés útjának Jugoszláviát. A határövezet hátsó határát 15 km mélységben jelölték ki, amelyben volt 2 km, 500 m és 50 m mélységű sáv is. A biztonsági sávokba külön belépővel lehetett tartózkodni, 50 méteren belül pedig csak határőrök mozoghattak.¹⁴

Akiknek sikerült átjutniuk a határon, sok esetben csöbörből vödörbe kerültek, ugyanis az UDB hálójában fennakadva, a menekült státusért vállalniuk kellett az ügynöki munkát. A menekültek, a különböző presszióknak engedve, rövid, hevenyészett felkészítést követően immár az UDB megbízásával tértek vissza Magyarországra.¹⁵

Az ÁVH és az UDB összecsapásai az államhatáron

A két szomszédos állam biztonsági szolgálatainak összecsapásában fontos szerepet játszottak az ÁVH HÖR és a KNOJ erői. A határőrségnek elsőrendű feladata volt a határzár fenntartása, illetve a saját ügynökök kijuttatásának biztosítása. Az aknamezők és szöges-

drótkerítések, valamint a határsávok rendszere, szinte lehetetlenné tette az illegális behatolást az országba, de az ott folyó munkás hétköznapiakat és a tisztességes polgári életet is. Mégis voltak, akik ezt több éven keresztül sikerrel le tudták küzdeni, míg végül vagy a határsávban lelték halálukat, esetleg elfogták és bitófán végezték, vagy föladták magukat és súlyos börtönévek vártak rájuk, esetleg visszafordították őket. Az ÁVH HÖR, hasonlóan a KNOJ-hoz, felderítő tevékenységet is folytatott. A HÖR felderítő osztálya 225 főből állt. Tevékenységük során, a déli államhatáron 26 ellenséges behatolási csatornát fedtek föl és csupán 1952-ben 18 konkrét ügyben folytattak bizalmas nyomozást. A behatolási csatornák a 2. (Zalaegerszeg), 3. (Nagykanizsa), 4. (Pécs) és a kiskunhalasi 5. Határőr Kerületek (HK) felelősségi területeire estek. Nagyobb számban a 4. és 5. HK sávja volt érintve. Az UDB helyesen mérte fel az ország számára katonailag legveszélyesebb és egyben a legsebezhetőbb területeket a hírszerző akcióinak súlyképzésekor. (Tudvalevő, hogy ebben az időben a MN legjobban felkészített és leginkább motivált seregteste a kecskeméti 3. lövészhadtest volt. A Duna–Tisza közén települt a magyar légierő jelentős része, de itt állomásozott a szovjet csapatok gépesített egységeinek zöme is. Mindez persze nem jelentette azt, hogy háborús alkalmazásukra kizárólag e területen kerülhetett sor. A magyar szolgálatok, csakúgy, mint az UDB, mindvégig nagy jelentőséget tulajdonítottak az ügynöki hírszerzés aktív alkalmazásának. Céljaikhoz igyekeztek megnyerni a mindkét országban élő délszlávokat és magyarokat.

A szerb szakirodalom a déli államhatár mentén lezajlott eseményekről általában, mint határprovokációkról tesz említést.¹⁶ Ez a megközelítés talán némileg leegyszerűsíti az akkor történeteket, mert egy kategóriába sorolva tárgyalja a határőrök által önkényesen kezdeményezett cselekedeteket, a polgárok menekülését az adott országból és az ebből keletkezett problémákat, valamint a felemlített szolgálatok működését, kezdve a rölapok szórásától az ügynökök átjuttatásán keresztül a hosszabb-rövidebb időtartamú tűzharcoig, amelyek leginkább az UDB és az ÁVH embereinek át-, illetve visszajuttatását voltak hivatva biztosítani.

A biztonsági szolgálatok küzdelmének egyik látványos eseménye volt az úgynevezett Bálint-ügy, amelyről a korabeli pártsajtó, színes beszámolóiban tájékoztatta a közvéleményt.¹⁷

Bálint László 1919-ben született Zentán. A háború után Magyarországon telepedett le és itt különböző jellegű és súlyú bűncselekményekért négy év börtönbüntetésre ítélték. Büntetésének letöltése előtt Jugoszláviába szökött és ott az UDB szolgálatába állt. Rövid felkészítő tanfolyam elvégzését követően, 1952. január 28-án tették át először a határon azzal a feladattal, hogy a Magyarországon menedéket talált jugoszláv emigránsok közül meghatározott személyeket fogjon le és juttassa őket vissza. Bálint ehhez a feladathoz beszervezte Magyarországon élő rokonait és barátait dr. Bálint Györgyöt és feleségét, Kenyeres Sándort, Puhos (Pupos?) Jánost és Puhos (Pupos?) Istvánt, akik tevékenyen segítették feladatának teljesítésében. Az akció során dr. Bálint György villájába csalták, és ott elfogták, majd sikeresen kijutatták Jugoszláviába Vidorik Dusan nevű délszláv menekültet. Bálintot – vallomása szerint – ezért az akcióért az UDB őrnaggyá léptette elő. Második alkalommal 1952. július 21-én lépett az ország területére azzal a feladattal, hogy a budapesti délszláv közösség tagját Vorsztovsek Borisz újságíróat fogja el és vigye ki Jugoszláviába. Bálint és társai a feladat egy részét sikeresen elvégezték, de az országot már nem tudták elhagyni. Az ÁVH emberei a nyomukban voltak: Csongrád és Szeged között az algyői Tisza-parton tűzharcban részben megsemmisítették, illetve elfogták őket. Bálintot a szege-di klinikára szállították súlyos fej- és mellkasi sérülésekkel. Az elfogás és az eljárás során az ÁVH könyörtelenül lecsapott mindenkire, aki Bálinttal kapcsolatba került. Nem kímélték a Magyarországon élő hozzátartozóit, de a menekülés során őket igazoltató és tovább

engedő rendőrt, illetve azokat a földműveseket sem, akiknek a szekerére a menekülők felkerekedtek.¹⁸ (Papp István nevű fuvarosról van szó, akit az eset kapcsán feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt másfél év börtönre ítélték.) Az elfogást követően Bálint Lászlót elszenvedett sérüléseiből az ÁVH orvosai Bálint István áv. orvos ezredes irányításával, úgy-ahogy kigyógyították, majd elfogott társaival együtt kötél általi halálra ítélték és kivégezték.¹⁹

1952. február 18-án az 5. HK kunbajai őrsének szolgálatban lévő járőre – miután az egyik tanyában leittasodtak – kézifegyvereikkel tűz alá vették a szemközti jugoszláv határőr kaorolat,²⁰ ahol riadót rendeltek el, majd a katonák elfoglalták tüzelőállásaikat és viszonozták a tüzet. A magyar járőr tagjai fegyvereikből kilőtték lőszer javadalmazásukat, és mintha mi sem történt volna, elhagyták a helyszínt. A járőr mindkét tagját az illetékes HK parancsnoka letartóztatásba helyezte.

A 3. HK zákánytelepi őrsénél 1952. október 23-án éjszaka egy korábban, az ország területére bejutott UDB-ügynök elfogása érdekében szoros határozat hajtott végre. A figyelő járőröket egymástól 15–20 méterre állították fel az államhatár mentén a jelzett nap éjszakáján, akik várták az ügynök megjelenését. A járőrök egymással a kapcsolatot egyezményes jel alkalmazásával tartották. 22.30-kor Kaszás József áv. tizedes és Tüdös Sándor áv. határőr figyelő helyük közvetlen közelében mozgást észleltek és használták az egyezményes jelet, amelyre megérkezett a válasz is. Az ügynök négy-öt lépésre megközelítette a figyelő járőrt, és őket több pisztolylövéssel súlyosan megsebesített, majd gyors ütemben a határ felé rohant. A rejtett figyelőkben lévő határőrök, hallva a lövéseket, világító rakétákkal megvilágították a terepet és tüzet nyitottak a menekülőkre, akiket több halálos lövés ért. Az ügynöknél (Nagy Péter magyar állampolgár, barcsi lakos) megtalálták azokat a jelentéseket, amelyeket az UDB-s megbízóinak kellett volna átadnia a határ túloldalán. A két sebesült határőrt elsősegélyben részesítették a társaik, majd pedig kórházba szállították őket.²¹

A 2. HK szalafői őrs felelősségi területén közel '30-es tűzparbaj alakult ki magyar és jugoszláv határőrök között 1952. október 23-án, a késő éjszakai órákban. A tűzrajtaütést a jugoszláv határőrök kezdték abból a célból, hogy magukra vonja a magyar határőrizet figyelmét és lehetővé tegyék az UDB felfegyverzett ügynökeinek kijutását Magyarországról. A tűzharcba beavatkozott a magyar határőrség helyszínén tartózkodó két felderítő tisztje az összecsapás eredményeként két UDB-ügynököt agyonlőttek a nyomsávon, míg a harmadiknak (Sipos Pál) – bár megsebesült –, sikerült jugoszláv területre menekülnie. Veszteségek érték a tűzharcot kezdeményező jugoszláv erőket is. Az ügy kivizsgálásakor bebizonyosodott, hogy valóban keresett UDB-ügynökökről van szó: Oravec Gyula és testvérei, Ferenc és Imre farkasfai lakosok, akik jugoszláv gyártmányú fegyverekkel rendelkeztek és magyar határőr egyenruhába voltak öltözve, hosszabb ideje, pontosan 1950 nyarától kezdődően folytattak kémtevékenységet Magyarországon az UDB megbízásából.

Az Oravec-testvérek ügye 1950 nyarán kezdődött, amikor Sipos Pál, Oravec Gyula farkasfai, valamint Takács Béla máriaújfalui lakosok – korábban mindhárman tehető gazdálkodók voltak – a kitelepítés elől Jugoszláviába szöktek, ahol az UDB szolgálatába álltak. Sipos és Takács ügynökök éveken keresztül – mondhatni zavartalanul – jártak-keltek az államhatáron.²² [Sipos 1950 őszen egy éjszaka az egész családját is kimenekítette Farkasfáról, és a mai Szlovénia területén, közel a magyar határhoz Mackovci (Mátyásdomb) nevű faluban telepedtek le. A farkasfaiak úgy tudják, hogy Sipos egy éjszaka gépkocsival érkezett a faluba és azon szállította el a családját és minden ingó vagyonát. Ezzel szemben az igazság az, hogy a család gyalog, batyukkal a hátukon a Sipos által jól ismert határszakaszon távoztak az országból. Minderről Nacus néni, Sipos Pál felesége számolt be a szerzőnek Mátyásdombon a vele készített interjú alkalmával. Sipos Pál 1998-ban halt meg. A fenti eset során szerzett sebesüléséből, bár hónapokat töltött a belgrádi katonai kórházban,

sohasem tudott felépülni, testi és talán lelki bajait nem tudta elviselni, öngyilkosságot követett el. Nevezett Szlovéniában, Mátyásdombon temették el, ahol élete végéig egy általános iskola gondnokaként dolgozott. Felesége Nacus néni, férje halála után is ott élt egészen a közelmúltban bekövetkezett haláláig. A farkasfai emberek szerint, amikor már tehetette Sipos Pál többször hazalátogatott szülőfalujába, de soha senkitől nem kért bocsánatot az egykor törtétek miatt.]

Oravecz Gyula, aki szintén könnyedén és otthonosan járt-kelt a vidéken, többnyire egyedül végezte hírszerző munkáját, bár olykor egy ismeretlen társával is megfigyelték a mozgását magyar területen. Az ügynökök – az ÁVH vizsgálati anyaga szerint – főleg családi és baráti körből több mint 100 főt foglalkoztató ügynökhálózatot hoztak létre és működtettek a szentgotthárdi járásban. Az Oravecz fivérek lelövését követően a 2. HK és a szombathelyi ÁVH 1952. október hónapban több mint 70 személyt vett őrizetbe és helyezett vád alá hűtlenség, kémkedés, hazaárulás és egyéb más természetű bűncselekmények elkövetése miatt. Az ÁVH az ügynökök által létrehozott hálózat felszámolását összekapcsolta Treiber Károly nevével fémjelzett államellenes szervezkedéssel. Az ügyben a Katonai Felső Bíróság (KATF) 1953 márciusában és augusztusában két turnusban hirdetett ítéletet, amely szerint hét embert (főleg Sipos Pál családjából) halálra, többet életfogytig tartó szabadságvesztésre és súlyos, évekig tartó fegyházbüntetésre ítélték.

A halottak számát növelték azok, akik a kivizsgálás során az ÁVH által alkalmazott vallatások következtében veszítették életüket. Így halt meg Szabó Ernő, a farkasfai MDP-titkár is, aki tudomással bírt Siposék tevékenységéről. Sipos Pált és Takács Bélát a magyar biztonsági szerveknek nem sikerült kézre keríteni. (Nacus néni szerint Takács talán Kanadába talált új hazára, de ezt ő sem tudta pontosan megmondani.)

1952. június 30-án a 4. HK felsőszentmártoni őrs felelősségi területén elhagyta az országot Raffai Béla honvéd tizedes drávaiványi lakos, a pécsi „Dózsa” Gyalogostiszti Iskola növendéke. Raffait az UDB elfogta és beszervezte, aminek következtében nevezett feladattal többször visszatért Magyarországra. 1952. szeptember 17-én Raffai Sósvertikén tartózkodott. A faluban felkereste a település tanácsitkárát, aki éppen egy ÁVH-s tiszttel tárgyalt. A két hivatalos személy kísérletet tett Raffai elfogására. Az ügynök a fegyverét használta és lelőtte a tisztet, míg őt a tanácsitkár egy üveg hamutartóval fejen találta. A helyszínrre érkező határőrök őrizetbe vették Raffait, akit az ellene folytatott eljárás eredményeként, a Bálint-ügygel összekapcsolva, hazaárulásért kötél általi halálra ítélték és kivégezték. A Raffai-ügynek más érintettjei is voltak. Raffai szökésének elősegítéséért Drávaiványiban őrizetbe vették Kisfali Gézát és feleségét, valamint lányukat, Máriát.²³

Természetesen előfordultak csúfos kudarcok is. Ilyen volt például 1953. március 16-án a 3. HK felelősségi területén vízvári határőr őrsnél lejátszódott eset is. 1953. március 13-án az UDB a Dráván keresztül feladattal Magyarországra jutatta Kulcsár János nevű ügynökét, aki március 14-én feladta magát a határőrségen. Vallomása alapján március 16-án 22.00–24.00 közötti időpontban Vízvár D-1 km-re a Dráva partján kellett lennie, ahol az UDB csónakkal tervezte átvinni a folyó túlsópartjára. Erre az információra felfigyelt Kovács Dénes áv. alezredes, a határőrség felderítő osztály vezetője és Szalva János áv. alezredes, a határőrség törzsparancsnoka. Nevezettek leutaztak Budapestről a helyszínre, és ott sietve megszervezték a Drávához érkező másik ügynök elfogását. Az ötlet az volt, hogy Kulcsár, miután leadta jelzését a túlsó part felé, megvárja az érte küldött csónakot és annak utasát, valamilyen ürüggyel kihívja a partra, ahol a lesben álló határőrök elfogják. Kulcsárnak valóban sikerült is a csónakból kiszállásra bírnia a társát, de a nála lévő gumbittal már nem tudta ártalmatlanná tenni. A két egymásnak eső ügynök vízbeesett és ott folytatták a küzdelmüket az életben maradásért. Az eseményekre felfigyeltek a jugoszláv oldalon elhelyezkedő biztosítók és tüzet nyitottak, amit a magyar oldalról viszonzottak. Mindeközben

az egyik áv. hadnagy előjött rejtkehelyéről és négy-öt géppisztolysorozatot lőtt a folyóban egymással viaskodó ügynökök felé. A felek közötti tűzharc 10–15 percig tartott, miközben az ügynökök életüket veszítették a Drávában. A sikertelen akcióért a két főtiszt vállalta a felelősséget, Piros László áv. vezérőrnagy előtt.²⁴

1953. augusztus 17-én 13.30-kor a 3. HK rédicsei őrs egyik járőre, a jugoszláv oldalán található szabólakosi határőr karola figyelőtornyából, MG-42-es típusú géppuskával tüzet nyitottak. Kaitszki János áv. őrzető járőrparancsnok és Tiliczki László áv. határőr fedezékbe vonultak, majd a géppuskatűz megszűnését követően a járőrtárs ismételten felment a figyelőtornyba, ahol újból tüzet kapott a túloldalról. Tiliczki áv. határőr, a járőrparancsnok parancsának engedelmeskedve, egyetlen puskalövéssel kilőtte a jugoszláv géppuska kezelőjét. Ezen a területen egy ideig nem történt semmiféle provokáció egyik oldalról sem. De ugyanezen a napon a túloldalról lelőtték a 3. HK tótszerdahelyi őrs állományához tartozó Gőz Imre áv. határőrt.²⁵

Piros László áv. vezérőrnagy 0114/1951. számú parancsában kötelezővé tette, hogy a határőrség minden katonája ismerje meg Steindl Tibor áv. őrzető ügyét. Steindl 1949-ben társaival somogyudvarhelyi őrsről Jugoszláviába szökött, ahol az UDB beszerzte, és feladattal Hercegszántónál visszajuttatta Magyarországra. Steindl nem teljesített megbízóitól kapott kémfeladatot, de nem is jelentkezett a magyar hatóságoknál. Először Szőgyön élő rokonait kereste fel, majd pedig szülei sopronbámfalvai lakására ment, ahol két éven keresztül bujkált, mígnem 1952-ben az ÁVH elfogta. A hadbírószág első fokon csupán fegyházbüntetésre ítélte, de a Katonai Felső Bírószág az ítéletet, új eljárás lefolytatását követően megváltoztatta. Steindl Tibor áv. őrzetőt kötél általi halálra ítélték és kivégezték. Szülei, mert fiukat bújtatták, súlyos börtönbüntetést kaptak.²⁶

Nem ezt volt az egyedüli eset, a Katonai Bírószág számos halálos ítéletet hozott hazaárulási ügyekben. Figyelemre méltó esetek is voltak még: a vízvári TSZCS elnökének menekülése vagy Rádi István áv. alhadnagy az 5. HK 3. őrsének parancsnokának dezertálása, illetve Újhelyi György áv. alhadnagy szökése. (Az elfogott ügynökök egybehangzó vallomásai valamint az ÁVH-nak és az UDB kirendeltségein dolgozó emberei arról számoltak be, hogy Újhelyi az ellenérdekelt szolgálat alkalmazottjaként tevékeny részt vállalt a Magyarország ellen alkalmazásra kerülő ügynökök felkészítésében. Újhelyi további sorsa máig ismeretlen az ügy iránt érdeklődő kutató előtt.)

Az egyik legsúlyosabb, már-már nyílt összecsapással fenyegető esemény Letenye közelében történt. Az eset előzménye az volt, hogy a Mura egyik szigetére négy fegyveres biztosítása mellett, 10 jugoszláv polgár hatolt be és ott kiirtották a fákat, amire válaszul a magyar határőrség megszállta a szigetet. A jugoszláv fél jegyzékben fejezte ki tiltakozását, és kísérleteket tett a sziget visszavételére. A magyarok 1932-es határjegyzékre hivatkozva nem vonultak vissza, ott védelmi építményeket alakítottak ki és elaknásították a területet. A jugoszlávok, feltehetően nyomásgyakorlás okán, felrobbantották a letenyei Mura-híd honi hídfőit.²⁸

Összegzés

A KüM, Belgrádnak címzett jegyzékekben nem titkolta, hogy a provokációkra a magyarok hasonló módon fognak válaszolni és azok következményeiért a jugoszláv félre terhelik a felelősséget. A felelősség áttolásának gyakorlata a két ország viszonylatában uralkodóvá vált, amelyekre az 1948. július 22-én történt felsőszölnöki gyermekgyilkosságra adott magyar reakciók szolgáltattak bizonyosságot. (Jugoszláv határőrök saját oldalon megsebesítették, majd a határ magyar oldalán szabályszerűen kivégezték Sömenek István 17 éves magyar fiút, mert barátaival játék közben áttévedtek a szomszéd ország területére.

Ugyanakkor 1949 tavaszán, rövid idő alatt 5 magyar határőrt lőttek agyon a KNOJ emberei. Ennek kapcsán a Szabad Nép 1949. június 8-ai számában erős kritikai éllel megszólalt az MDP első embere, Rákosi Mátvás is.)

A határincidensek közös kivizsgálása érdekében a felek 1949. augusztus 3-án Szabadkán megállapodtak a követendő eljárások rendjében. Az egyezményt azonban már szeptember 15-én Orfalu–Dolány körzetében jugoszláv részről elkövetett emberrablás miatt, a magyar fél felmondta. (Nagy Lajos és Horvát János határőröket ismeretlen tettesek az államhatár közelében leütötték, és Jugoszláviába hurcolták.)

A súlyos határincidensek és provokációk még azt követően sem szűntek meg, hogy a két ország képviselői 1953-ban Baján, illetve Zomborban tartott tárgyalásaik során meg egyeztek a határesemények közös kivizsgálásában, amelynek érdekében megállapodtak a „határ megbízott” intézmény létrehozásában. A megállapodások szerint a konkrét események vizsgálatát a területileg illetékes HK parancsnoka, illetve a jugoszláv oldalon ennek a beosztásnak megfelelő személy, esetleg a közös megegyezés alapján összeállított vegyes bizottságok folytathatták le. A megállapodás ellenére a kölcsönös államhatársértések alig-, vagy csupán kis mértékben csökkentek. (Pl. 1955-ben egy jugoszláv harci repülőgép a Duna vonalát követve egészen Sztálinvárosig berepült az ország légtérébe, majd ugyanazon az útvonalon sértetlenül elhagyta az országot. A magyar honvédelmi miniszter, Bata István vezérezredes, hogy megtorolja a katonák hanyag szolgálatellátását, a honi légvédelmi csapatoknál két évről három évre emelte a sorkatonai szolgálat idejét.) A bajai tanácskozással kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a határzár berendezéseit csupán 1956 első felében bontották el a magyarok, ugyanis az ügynökmozgás a határon ekkorra csillapodott le.

Végezetül ki szeretném emelni, hogy az UDB és az ÁVH által elkövetett határprovokációkkal, a szerb kollegák részéről Katarina Kovacevics a Belgrádi Egyetem Filozófia Fakultásának tanára foglalkozik behatóan, aki kutatási eredményeit jugoszláv szemszögéből több konferencián is bemutatta, többek között Magyarországon is. Előadásaiban és dolgozataiban bizonyítani igyekezett, hogy a provokációk kezdeményezője a két ország esetében többnyire a magyar fél volt. A magam részéről sajnálatosnak tartom, hogy a politikai körülmények és az események összegzésén túl, a szerb kutató nem elemzi a jugoszláv oldalról kiinduló történéseket és azok eredőjét, vagyis az UDB behatolási kísérleteit Magyarországon és más, a béketáborhoz tartozó ország területére. Érteni vélem ennek az okát, ugyanakkor látni kell, hogy a korabeli magyar hivatalos jelentések sem szóltak másról, mint a jugoszláv fél által kezdeményezett akciókról, pedig – mint ahogyan azt igyekeztem bemutatni – sem az ÁVH, sem pedig az UDB nem volt jobb a „Deákné vásznánál”. Vagyis nem kétséges, hogy mind a két fél hasonlóan járt el: kölcsönösen ügynököket szerveztek be a túloldalon, vagy dobtak át a határon, akik sorsa valószínűleg semmiben sem különbözött egymástól. Akik esetleg életben maradtak közülük, azok az évek múlásával kérték a jugoszláv, illetve a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben eltöltött éveknek az állami nyugdíjukban történő beszámítását (általában meg is kapták).

JEGYZETEK

1. Az UDB mint az Organ Zastite Naroda Armije (OZNA) utód szervezete vált hírhedten közismertté. Az OZNA emberei 1946-ban a Balaton környékén számukra eredményes akciókat hajtottak végre jugoszláv illetőségű háborús bűnösöknek tartott személyek elfogására, nem sokkal később pedig hivatalosan is kérték a magyar hatóságokat, több mint 180 általuk háborús bűnösnek ítélt személy kiadására. Brankov Lazar működése és vallomásai a különböző koncepciók terében, valamint Rob Anton tevékenysége is rávilágít az UDB aktivitására Magyarországon.

- Brankov szerint az ÁVH hírhedt vezetője, Péter Gábor av. altábornagy „Bogdán” név alatt, igen megbízható hírforrása volt az UDB magyarországi rezidensének, állítása szerint ő volt az, aki átadta részére a Magyarország számára rendkívül fontos lispei olajmezők geológiai térképeit.
2. A korábbi időkben, a Vkf-2 egyik Svájcban telepített ügynökének jelentéseit felhasználva, ez a szervezete indította el a Rajk-Pálffy ügyet.
  3. ÁBTL. 3. 2. 5. o-8-14/3 Belgrád, 1950. augusztus 15. Jelentés UDB ügynök átdobásáról Magyarországra.
  4. Az ÁVH felszámolását követően, annak hírhedt tagjai közül többen a magyar közélet, illetve az államapparátus ismert szereplőivé váltak. Ilyenek voltak például Kutika Károly vezérőrnagy, Kardos László, Berkesi András, Komlós János vagy éppen a neves külpolitikai újságíró Ipper Pál. Tévedés lenne az gondolni, hogy az ÁVH szervezeti egységei, a feloszlást követően el-tűntek a hatalmi gépezet rendszeréből ez nem történt meg, hiszen a manapság Magyarországon oly sokat emlegetett BM III. Fcsf-ség legfontosabb egységeinek jogelődei az ÁVH megfelelő főosztályai voltak.
  5. Ma már meglehetősen szokatlan jelenségnek tűnhet, hogy a legnyomasztóbb időkben a magyar igazságügyi tárca második embere az a Décsi Gyula volt, aki Rákosi rokonságához tartozott és korábban vezérőrnagyi rangban az ÁVH egyik vezető beosztású tagjaként számos kiemelt ügy vizsgálatában vett részt.
  6. A Sajti Enikő, Egy kommunista káder a külügyben 1945–1948: Rex József. A Sajti Enikő előadása 2010. június 19-én hangzott el Baján az Eötvös József Főiskolán megrendezett szerb-magyar történelem konferencián. (A konferencia anyaga megjelenés alatt áll.)
  7. Némi diplomáciai vihart kavart egy 1949-ben Újvidéken zajlott per, amikor is Kárpáti István nevű személy ellen indítottak eljárást a jugoszláv hatóságok, mert belgrádi vád szerint, hivatali munkáját arra használta fel, hogy ügynökhálózatot szervezzen a Vajdaságban. A KÜM tagadta ugyan kapcsolatát Kárpáttal, de nem késlekedett a válaszlépéssel: kiutasították Magyarországról Leonard Dragutin követségi titkárt, Jovan Minics századost és Milan Punic követségi beosztottat. Az esetről 1949 június 08-ai számában beszámolt a Szabad Nép is. Az MDP lapja 1949. 11. 1-jén megjelent számában hírt adott arról, hogy New Yorkban az ENSZ közgyűlés soros ülésén Bebler, a jugoszláv küldöttség vezetője, bepanaszolta Magyarországot, azt állítva, hogy a magyar határőrizeti szervek Donji Miholjac körzetében rendkívül súlyos fegyveres provokációt hajtott végre jugoszláv terület ellen. A magyar küldöttség cáfolta Bebler állításait, és viszont váddal élt, nevezetesen, hogy 1949. 10. 27-én a jelzett területen 30–40 főből álló jugoszláv fegyveres behatolt magyar területre és tűzharcba keveredtek magyar határőrökkel. Az ősz-szecsapásnak egyik oldalán sem keletkeztek sérültjei. A magyar lapok nem számoltak be arról, hogy az ENSZ közgyűlés elítélte e bármelyik felet is az eset kapcsán. Nagy port vert föl annak idején Hrabec István belgrádi ügyvivő és Radnai nevű gépkocsivezetője elleni, személyi sérüléssel járó az UDB emberi által elkövetett támadást. Hrabecet az elszenvedett sérülései miatt visszarendelték Budapestre. Az ügyvivő feleségének és három hónapos gyermekének hazautazását azonban a jugoszlávok huzamosabb ideig akadályozták. Az ügy több, erélyes hangvételű jegyzékváltásnak volt a forrása, ugyanakkor pedig a budapesti jugoszláv követség dolgozóinak szoros felügyelet alá helyezését eredményezte, amelyet az ÁVH foganatosított. Belgrádban a magyarokon kívül súlyos atrocitások érték a bolgár és az albán diplomatákat is. A támadásra 1951. március 31-én este 21.00-kor került sor. Berei András a KÜM államtitkára szóban tiltakozott a Denovszky jugoszláv ügyvivőnél, majd pedig 1951. április 4-én tiltakozó jegyzéket nyújtott át részére. A KÜM 1951. április 7-8-án több jegyzékben követelte Hrabec István feleségének Belgrádból történő elengedését. A jegyzékek szövegét közölte a Szabad Nép is.
  8. Alekszandar „Leka” Rankovics (1909–1983): 1940-tól a JKP PB tagja. A háború után belügy-miniszterként irányította az OZNA-t, illetve az UDB-t, vagyis a politikai rendőrséget. 1966-ban, hatalommal való visszaélés vádjával menesztették posztjáról és kizárták a pártból. Azt követően haláláig Dubrovnikban visszavonultan élt. Temetésére Belgrádban nagy részvétel mellett került sor.
  9. A Szabad Nép 1950. január 14-ei számában arról tájékoztatta olvasóit, hogy az UDB 1949. november és december hónapban 70 ügynököt dobott át Bulgáriába, akik közül a bolgár hatóságok 64 személyt elfogtak és bíróság elé állítottak.

10. A magyar pártsajtó számos alkalommal tudósította olvasóit a Jugoszláviában dúló nélkülözésekről és az annak következtében kitört éhséglázadásokról. Ma már tudhatjuk, hogy e lázongásokat a belbiztonsági erők véresen levertek, például a cazini körzetben. A Szabad Nép 1949. október 1-jei számában arról számolt be, hogy Bjelopolje területén (Novi Pozar közelében a Szandzsákban) felkelés robbant ki Tito ellen. Ez egy korábbi hírek a tovább fejlesztett változata, amelyet az lap 1949 tavaszán már leközölt. Akkor arról volt szó, hogy a nevezett területen egy század KNOJ alegység leverte a lázadást. Ezúttal viszont arról szólt a híradás, hogy Rankovicsnak komoly katonai erő alkalmazására volt szüksége a rend helyreállításához.
11. Lásd: Sreten Zsujovics és Andrija Hebrang lefogatását, vagy a jugoszláv sztálinisták tömegei elleni drasztikus fellépést, amikor is megtöltötték velük a goli otoki-, a grug-szigeti fegyenclepeket, de jutott belőlük a bilecsáti és a stara gradiskai fegyházakban is. E helyeken 1955-ig, szlovén források szerint, 55 ezer politikai elítélt raboskodott. Damijan Gustin, Cold War between Neighbouring Countries: Yugoslav Relations with Hungary in the Beginning of the 1950s. A szlovén kutató tanulmánya megjelent: A baranyai államhatár a XX. században, című konferencia kötetben a 91–104. old. (95. old.)
12. Vallomások a holtak házából (Újszászy István vezérőrnagy a 2-vkf osztály és az Állambiztonsági Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.) ÁBTL-Corvina kiadó, szerk.: Haraszi György 321. old.
13. Barát Magdolna tette közé Kartsatov állambiztonsági ezredesnek Abakumov, a Szovjetunió állambiztonsági minisztere részére készített összefoglaló jelentését, amely beszámol a magyar államvezetés legfontosabb tagjai politikai szilárdságának megítéléséről és a Szovjetunióhoz való viszonyáról. Baráth: Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950. http://epa.oszk.hu/01200/01268/00008/barath_magdolna.htm. Az ÁVH 1953-ban letartóztatásba helyezett munkatársainak vallomásaiból kitűnik, hogy Sücs Ernő áv. ezredes, mint az NKVD tisztje, adatokat gyűjtött, és szolgáltatott a szovjetet biztonsági szolgálatnak a magyar állami és pártvezetés tagjairól, mint például Nagy Imréről és Révai Józsefről. (L.: Farkas Vladimír, Nincs mentség. Bp. 1990.)
14. MOL 276. f. 54. cs. 94. öe.
15. Több esetben előfordult, hogy a jugoszláv határőrizeti szerv csábításának engedve, az otthon maradtak kilátástalan helyzetét tapasztalva, vagy csak kalandvágyból, magyar határőr katonának, de alakulatoktól megszökött sorkatonának is átmentek Jugoszláviába, majd pedig az UDB megbízásából, szükséges okmányokkal, pénzzel, fegyverrel ellátva, immár feladattal tértek vissza az országba. Az elfogott UDB-ügynökök között – nem voltak kevesen – előfordult olyan, aki semmiféle magyarországi kapcsolattal sem rendelkezett és a nyelvet sem beszélte. Az UDB-t lényegében minden érdekelte, ami Magyarországon történt: különös hangsúlyt fordítottak az itt menedéket talált jugoszláv politikai emigráció ellenséges tevékenységének és terveinek a felfedezésére, illetve az országban működő Délszláv Szövetség működésének befolyásolására.
16. Katarina Kovacevics: Yugoslav–Hungarian Border Incidents in the early 1950s. A baranyai államhatár a XX. Században. HM-HIM. Bp. 2008.
17. A Szabad Nép 1952. november 14-ei száma tájékoztatta olvasóit arról, hogy a budapesti megyei bíróság büntetőtanácsa november 15-én tárgyalja a jugoszláv emberrablók bűnperét. A lap november 16-ai számában leközölte a Bálinték ellen lefolytatott per érdekesebb részleteit. A lap ugyanezen számának közleménye: „Rádió közvetítés a jugoszláv emberrablók bűnperéről. A Kossuth-rádió vasárnap délben 13.30-tól 14.30-ig, egyórás helyszíni közvetítést ad a jugoszláv emberrablók bűnperének tárgyalásáról.” A Szabad Nép 1952. november 17-ei száma vezércikkben tárgyalta a Bálint ügyet, Gyilkosok és képek bandája címmel. November 18-án megjelent szám pedig közölte a kihirdetett ítéleteket is. Ugyancsak a Szabad Nép közölte a Küm tiltakozó jegyzékét, amelyet 1952. november 20. tett közzé alap. A Küm a Bálint ügygel kapcsolatban juttatta el tiltakozását a jugoszláv kormánynak. Erre válaszul Belgrád 1952. november 29-én válaszjegyzékben tudatta a magyar féllel, hogy november 27-ei hatállyal kiutasítja az országból Kovács József belgrádi magyar ügyvivőt. (A Bálint ügy későbbi lecsapódásaként 1953-ban az Ifjúsági Könyvkiadó gondozásában, Fazekas György tollából Emberrablók címmel, még ponyvaregény is született a történetből.)
18. Valamilyen rejtélyes oknál fogva az eljárás során az ÁVH ehhez az ügyhöz csatolta Raffai Béla tizedes, a Dózsa Gyalogostiszti Iskola növendékének az ügyét. Bár látszólagosan, vagy valóság-

gosan is elkülönülő ügyek összevonására gyakorta került sor az ÁVH eljárásaiban, ez esetben nem lehet fellelni olyan körülményt, amely ezt indokolta tette volna. A két ügy az ÁVH és az UDB más – egymástól földrajzilag is távol eső –, felelősségi területén keletkezett.

19. A közelmúltban a Bálint-ügyet egy szerb–magyar történeti konferencián, mely Zentán került sor, az egyik magyar előadó, az MTA TI munkatársa, hivatkozások nélkül interpretálta, annak ellenére, hogy a hazai szakirodalom korábban már foglalkozott az esettel. Az előadás szövegét, benne néhány számomra ismerős bekezdéssel és megállapítással a *História* 2010. 1–2. összevont száma leközölte. A megjelent anyagban zavaró pontatlanságok szerepelnek, pl. az illusztrációként bemutatott képek nagy valószínűséggel nem Bálint Lászlót és Kenyeres Sándort ábrázolják, bár azok a *Szabad Nép* egyik korabeli számában (1952. november 16.) kerültek nyilvánosságra. Bálinték nem cipelhetek magukkal USA felirattal ellátott gumicsónakot, kiváltképp akkor, amikor tudták, hogy az ÁVH a nyomukban van. Nem is beszélve arról, hogy eredetileg nem a Tiszán, hanem a Duna árterében tervezték elhagyni az országot. Kenyeres Sándor vallomásából kitűnik, hogy 1952. augusztus 11-én Bálint Lászlóval egy összerakható gumikajakon jöttek át a Tiszán, vallomásából az is kiderült, hogy csupán kényszerűségből döntöttek a Tisza árterében való visszaút mellett. Tehát menet közben meg kellett változtatniuk a menekülés útvonalát, amihez kezdetben egy kisteherautót használtak, majd pedig gyalogosan és alkalmi járműveken, fuvarosok szekerein folytatták útjukat. Az előadó szerint 9000 katona üldözte Bálintékat. Nincs ennek az állításnak igazságtartalma, az ÁVH belső karhatalom katonalétszáma országos szinten 10 ezer főt számlált (egy dandár), amelyek alegység – zászlóalj, század – kötelekben megyénként voltak széttelepítve. A honvédség kihelyezésén lévő alakulatai közül a kiskunhalasi 37. lövészezred egy éjszakára, Kistelek és Sándorfalva környékén területzárásra került bevonásra, minden eredmény nélkül, az üldözésben és az elfogásban nem vettek részt. Ugyanakkor nem esett szó a zentai előadás anyagban arról az állati kegyetlenségről, amelyet Bálinttal és társaival szemben elkövettek a vallatásuk során az ÁVH emberei, élükön Péter Gáborral és személyi biztosítójával, Kovács Józseffel, aki harapófógóval és zsák varrottúval igyekezett vallomásra bírni a rabot.
20. Kaorolának nevezték a jugoszláv határőrök elhelyezésére szolgáló épületet az államhatár mentén, amelynek a magyar megfelelőjét határőrörsként ismerjük.
21. OL BM HÖR.. XIX-B-10 (1952) 11. d. 554. fsz. Napijelentés. (L. továbbá: Betonba zárt hidegháború, az 1950-es években épített déli védelmi rendszer kutatása és feltárása. HM-HIM Bp, 2010. 77–82. old. (Dr. Jakus János alezredes, A magyar–jugoszláv katonai szemben állás kialakulásának körülményei és következményei, a déli államhatár biztosításának (védelmének) problémái.)
22. OL BM HÖR . XIX-B 10 (1952) 11. d. 103. fsz. Napijelentés. (L. továbbá: Betonba zárt hidegháború, az 1950-es években épített déli védelmi rendszer kutatása és feltárása. HM-HIM Bp, 2010. 77–82. old. (Dr. Jakus János alezredes, A magyar–jugoszláv katonai szemben állás kialakulásának körülményei és következményei, a déli államhatár biztosításának (védelmének) problémái.) A Duna televízió 2011. június 8-án 22.30-kor mutatta be a „Volt egyszer egy erődország” című dokumentumfilmet, amelyben a szerző, egyebek mellett beszámolt a Sipos ügyről és annak utóéletéről. A filmben megszólaltak Sipos Pál egykori rokonai, akik színes előadásban mondták el az akkori eseményekről-, és a börtönvekről szerzett élményeiket.
23. Sellye környéki településeken még ma is jól emlékeznek az esetre. Élnek még az ügyben érintett személyek Sellyén.
24. A KÜM álszent módon, jegyzékben tiltakozott a jugoszláv félnél a súlyos provokáció miatt. A jegyzék szövegét a *Szabad Nép* 1953. március 18-ai számában leközölte, amely szerint Vízvár D-1 km területén 10–15' ig tartó tűzpárpalya alakult ki jugoszláv és magyar határőrök között.
25. Az esettel foglalkozott a *Szabad Nép* az 1953. augusztus 2-ai számában, felemlítve, hogy az „aljas gyilkosság” nem marad válasz nélkül. A lap leközölte a Jugoszláv félnek eljuttatott KÜM jegyzék szövegét is. A szemben álló felek gyakorta használták föl a határmentén leölt saját katonáik holttestét propaganda célokra. A magyar fél első alkalommal 1949. május 17-én a *Szabad Népb*en tette közzé Puskás Imre határőr lelövésének történetét. A KÜM jegyzékben tiltakozott a jugoszláv félnél felemlítve, hogy Puskás már a negyedik katona volt abban az évben, akit a túloldáról löttek le. Ezt követően a magyar külügyminisztérium, de prominens párt- és állami

vezetők is (pl. Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Péter Gábor, Berei Andor) terjedelmes cikkekben tájékoztatták a közvéleményt a jugoszláv fél gaztetteiről. Belgrád szintén jegyzékekkel bombázta a magyar felet, mert a határőrség emberei több alkalommal használták fegyverüket jugoszláv célpontok ellen. 1951. január 22-én magyar oldalról lelőttek egy KNOJ katonát, akinek a holttestét közszemlére tették ki Zágrábban, Belgrádban és még számos nagyobb városban demonstrálva a magyarok vérengzését az államhatáron. (A Szabad Nép 1951. január 31-ei és február 3-ai számaiban közölte az esetet.) Válaszul a magyarok 1951. szeptember 14-én Kattymár térségében lelőtt Papp Elek esetét tálták, amelyről a Szabad Nép 1951. szeptember 16-ai száma „Orvlövész” című terjedelmes cikke foglalkozik. A pártlap 1953. május 7-ei száma közzétette a jugoszláv félnek eljuttatott Küm jegyzékét Vida Barna áv. határőr Gara körzetében történt lelővéseről, amelyet bizonyítottan túlololdalról KNOJ katonák követtek el.

26. Jellemző volt, hogy a szökevények szüleit azonnal letartóztatták, és bíróság elé állították. A hozzátartozóknak súlyos börtönbüntetés mellett még teljes vagyonefelkobzással, valamint a közügyektől való eltiltással is szembe kellett nézniük.
27. Az elfogott ügynökök egybehangzó vallomásai valamint az ÁVH-nak és az UDB kirendeltségein dolgozó emberei arról számoltak be, hogy Újhelyi az ellenérdekelte szolgálat alkalmazottjaként tevékeny részt vállalt a Magyarország ellen alkalmazásra kerülő ügynökök felkészítésében. Újhelyi további sorsa máig ismeretlen az ügy iránt érdeklődő kutató előtt.
28. A Küm 1951. december 21-én tette közzé a jugoszlávoknak eljuttatott azon jegyzékét, amelyben tiltakozott a letenyei Mura-szigeten történt fakivágás ellen. Történt ugyanis, hogy 1951. december 19-én, 4 KNOJ katonafegyveres biztosítása mellett, 10 polgári személy átkelt a szigetre, és ott kivágták a sziget fáit. Az eset további diplomáciai jegyzékváltásnak lett forrása, amelyekről a Szabad Nép rendre beszámolt. A veszélyeztetett körzetben elszaporodtak a kölcsönös fegyveres provokációk, különösen azt követően, hogy a magyar határőrség megszállta és elaknásította a vitatott hovatartozású szigetet. A tárgyban a jegyzékváltások 1952 nyaráig folytatódtak, amelyekben már az államhatár Magyarország részéről történt önkényes megváltoztatása képezte a vita tárgyát. Közben jugoszlávok 1952. július 5-én hajnali 02. 05-kor felrobbantották a letenyei vasúti híd déli pillérét. A magyarok a sziget hovatartozásának igazolására egy 1943-ban készült térképpel érveltek, amelyet Belgrád nem ismert el. Az újabb magyar bizonyítékot az 1949-ben Belgrádban lezajlott határmegállapító tárgyalásoknak az anyaga képezte, ahol szintén szóba került a sziget hovatartozásának kérdése. A jugoszláv tárgyalófél akkor azzal utasította el a szigettel kapcsolatos állásfoglalást, hogy bár a Mura és a Dráva folyók változtatják a medrüket, de attól az államhatár földrajzi helyzete nem változik. A magyar fél ezzel szemben azt az álláspontot képviselte, hogy az államhatár vonala a nevezett folyók sodorvonalában húzódik, függetlenül annak földrajzi fekvésétől. (Nem ellenőrzött források arról tudósítanak, hogy az eset kapcsán, a túlolaldalon egy hadosztályt helyeztek készenlétebe a sziget visszavételére, ennek hitelességéről azonban a magyar hírszerző szervek nem tettek említést. Gyanítható, hogy erre a katonai lépésre a felfokozott politikai hangulatban nem is kerülhetett sor.)